

Arpalık Tepe’de Bulunan Adorant Heykelcikler

Ünal DEMİRER^{1*} , Esra SAYIN²

¹Asst. Prof. Dr., Mehmet Akif Ersoy University, Göllhisar Vocational High School, Department of Architectural Restoration, Burdur, Turkey

²Research Asst., İstanbul Gelişim University, School of Applied Sciences, Department of Restoration and Conservation, İstanbul, Turkey

Geliş Tarihi/Received: 28.08.2019
Kabul Tarihi/Accepted: 19.09.2019

Doi: doi.org/10.31200/makuubd.612355
Araştırma Makalesi/Research Article

ÖZET

Antalya İli Serik İlçesi Yumaklar Köyü yakınlarındaki Arpalık Tepe Mevkii’nde Antalya Müze uzmanları tarafından 1997 yılında yapılan bir kurtarma kazısında, kaçakçılar tarafından tahrip edilmiş bir kutsal yapı kalıntısı araştırılmıştır. Yeraltındaki bir mağara ağzında inşa edilmiş, Apollon ve Ana Tanrıça kültleriyle ilişkili olduğu düşünülen dikdörtgen planlı ve krepidomalı yapının altındaki mağara girişinde sikkeler, mermer ve pişmiş toprak heykelcikler, bakır alaşım figürinlerden oluşan ve sayıları 1000’e ulaşan adak eşyaları bulunmuştur. Çalışmalar alandaki güvenlik olayları nedeniyle tamamlanamamış, mağara ağzı Jandarma tarafından kapatılarak kurtarma kazısı sonlandırılmıştır. 2008 yılında kaçak kazıyla buldukları eserlerle yakalanan kaçakçılardan tekrar 5 adet bakır alaşım heykelcik ele geçirilmiş olup, kaçakçılar heykelcikleri Yumaklar Arpalık Tepe’deki mağarada bulduklarını beyan etmişlerdir.

Gerçekleştirilen bu çalışma ile çıplak ve vurgulanan cinsellik organı ile betimlenen 5 adet bakır alaşım heykelcik detaylı tanım ve karşılaştırmaları ile kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Adorant pozisyonundaki duruşları incelenen heykelciklerin sunu olgusuyla ilişkisi ortaya konulmuştur. Çalışma, kült alanının niteliği ve tapınım ritüelleri hakkındaki öncül çalışmaların tamamlayıcısı olacaktır.

Anahtar kelimeler: Arpalık Tepe, Bronz, Figürin, Heykelcik.

Adorant Figurines From Arpalık Tepe

ABSTRACT

In 1997, a rescue excavation carried out by experts from the Antalya Museum at the Arpalık Tepe Hill, near the village of Yumaklar in the Serik District of Antalya Province yielded the remains of a sacred building destroyed by smugglers. The cave was built at the entrance of an underground cave, which was thought to be related to the cults of Apollo and the Mother Goddess. The work could not be completed due to security incidents in the area and the cave was closed by the Gendarmerie and the rescue excavation was terminated. In 2008, five copper alloy figurines were recovered from the smugglers who were captured with illegal artifacts, and the smugglers declared that they were found in Yumaklar Arpalık Tepe cave.

In this study, five copper alloy figurines depicted with naked and highlighted sexual organs are discussed extensively with detailed descriptions and comparisons. The relation of the figurines examined in their adorant position with the presentation phenomenon has been revealed. The study will be complementary to the preliminary work on the quality of the cult field and the worship rituals.

Keywords: Arpalık Tepe, Bronze, Figurine, Statuette.

1. ARPALIK TEPE VE APOLLON MAMBLASENOS KUTSAL ALANI

Arpalık Tepe modern coğrafyada Antalya'nın Serik İlçesi Gebiz Beldesi'ne bağlı Yumaklar Köyü'nde yer almaktadır. Antik Dönem'de ise Pisidia'nın güneyi ile Pamphylia arasındaki sınırda ve Selge teritoryumu içinde kalan tepe; Pamphylia Ovası'na 650 metre yükseklikte konumlanmaktadır. Arpalık Tepe Selge ve Pednelissos'a 20 km., Attaleia'ya ise 53 km. uzaklıktadır (Brandt, 1992: 8-10; Işın, 2006: 125; Işın 2008: 2).

Şekil 1. Güney Pisidia ve Pamphylia (Mitchell, 1991: 120)

1998 yılında Arpalık Tepe’de yer alan kutsal alanda kaçak kazı tahribatını engellemek amacı ile Antalya Arkeoloji Müzesi tarafından kurtarma kazıları yürütülmüştür.³ Alanda gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda, MÖ 6–MS 4. yüzyıllar arasında 1000 yıl boyunca kullanım gördüğü anlaşılan kutsal alana bırakılmış adak eşyaları ile birlikte çok sayıda sikke de açığa çıkarılmıştır.⁴

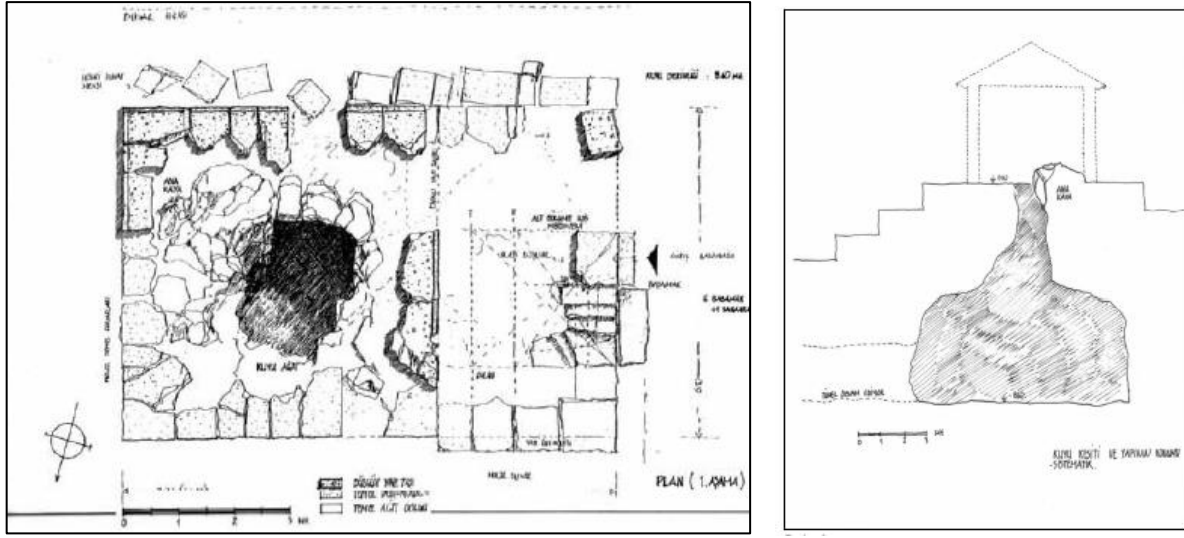
Kutsal alanda yer alan yapının etrafı temenos duvarları ile çevrelenmiştir ve gerek konumu gerekse planı nedeniyle tapınak olarak değerlendirilmiştir. 9x6 metre ölçülerinde ve Dorik mimari unsurlar ile inşa edilen peripteros planlı yapı üç basamaklı bir krepidoma üzerinde yükselmektedir. Tapınağın naos kısmında kuru duvar tekniği ile örülmüş ve kuyu ağzına dönüştürülmüş bir mağara girişi yer almaktadır. Dar bir tünel formundaki bu giriş tapınak ile kutsal mağara arasındaki geçişi sağlamaktadır.⁵ Bu mağara geçişi kurtarma kazıları ile ele geçirilen söz konusu adak eşyaları ve sikke gibi buluntuların asıl kaynağı durumundadır. Dolayısıyla alanda yürütülen çalışmalar ve buluntuların kontekst durumu bu tünelin ilk evrede adak kuyusu olarak kullanıldığını ve bir sonraki evrede ise dikdörtgen bir temenos ile

³ 1997 yılında Antalya Emniyet Müdürlüğü tarafından Antalya Yumaklar Köyü Arpalık Tepe mevkiinden gelmiş olduğu tespit edilen bir grup tarihi eserin ele geçirilmesi üzerine 1998 yılında Antalya Arkeoloji Müzesi alanda kurtarma kazıları gerçekleştirmiştir. Kazı çalışmaları, Antalya Arkeoloji Müzesi arkeologları Ünal Demirel, Cihan Tibet ve Mustafa Demirel’in denetiminde sürdürülmüştür. Araştırma sonuçlarına ait ön değerlendirme raporu için bk. (Işın, 2006: 125-134).

⁴ Adak buluntuları içindeki altınlar, bronz ve terrakotta figürinler Prof. Dr. Gül Işın tarafından yayımlanmıştır. Detaylı bilgi için bk. (Işın 2015: 555–570). Sikkelerden oluşan buluntu grubu ise Dinçer Savaş Lenger tarafından yayımlanmıştır. Daha kapsamlı bilgi için bk. (Lenger, 2011: 145–149).

⁵ Tapınağın altında doğal bir mağara ile birleşen bu tünelin yaklaşık 50. metresine kadar kazı çalışmaları gerçekleştirilebilmiştir. Tünelin 50. metresinde çökmeler ile karşılaşıldığı için net uzunluk tespit edilememiştir.

çevrelenen tapınağın inşa edilmiş olabileceğini düşündürmektedir (Işın, 2006: 125; Işın, 2008: 2; Işın, 2015: 556).

Şekil 2-3. Arpalık Tepe Kutsal Alanı Tapınak Planı (Işın, 2006: Res. 1-3)
(Çizer: Mimar Hasan ÇELİK)

Kutsal alanda hangi tanrı veya tanrıçalara ibadet edildiği sorusuna cevap vermek kolay değildir.⁶ Güney Pisidia'nın Pamphylia sınırında bulunan kutsal alan yakınlarında Pednelissos'ta etkin bir Apollon kültüne dair izler bulunmakla birlikte tanrının komşu coğrafyalarda da kült merkezleri bulunmaktadır (Işın, 2014: 110). Alandan ele geçen ve MS 3. yüzyıla tarihlenen üç kireçtaşı altar üzerinde yer alan yazıtlar kutsal alanda Apollon ve Ana Tanrıça'nın eş zamanlı olarak tapınım gördüklerini göstermektedir (Işın, 2006: 127). Aynı zamanda MS 2. yüzyıla tarihlenen, ayakta duran chlamysli ve elinde defne dalı tutan Apollon heykeli⁷ kutsal alan için oldukça önemli bulgular sağlamaktadır. Pauleinos adlı bir vatandaşın adadığı heykelin yazıtında *Mamblasenos* adı geçmektedir. Mamblasenos ismine bugüne değin literatürde rastlanılmamış olması Apollon'un Pisidia dilindeki yerel isimlendirmelerinden biri olabileceğini akıllara getirmektedir.⁸

Işın tarafından yayınlanan Arpalık Tepe eser grubu içinde bulunan hamile kadın figürinleri, alanda ortak tapınım gören Apollo Mamblasenos ve Mater (Artemis?) arasındaki

⁶ Girit'teki dağ zirvelerinde bulunan Arpalık Tepe benzeri kutsal alanlarla ilgili bir sunumda da aynı sorun dile getirilmektedir. Bu zirvelerdeki tanrısal varlıkların ziyaret edildiği ve adaklar bırakıldığı bariz olmasına rağmen, binlerce adorant figür içinde hangi tanrı-tanrıçaya tapıldığına dair iz verecek, tanrısal varlığın kendine ait bir figür bulunmayışı ilginç bir olgudur. Detaylı bilgi için bk. Stortz, Amanda ve Sultan, Nancy, Mystery of the Mountain, Oral Presentation, 18th Annual JWP Conference, 14th April 2017, Illinois.

⁷ Atribüsü olan defne dalını sağ elinde tutar şekilde betimlenen heykelin sol kolu altında destek bulunmaktadır. Duruş kadınsıdır ve Apollo Belvedere tipolojisindeki Lampadion saç tasarımı bu kadınsı etkiyi vurgulamaktadır.

⁸ Pisidia Bölgesi'nde yaygın bir Apollon inancı olduğu Pednelissos, Melli ve Perminus gibi açık hava kutsal alanları ile kanıtlanmıştır. Detaylı bilgi için bk. (Işın, 2006: 127; Işın, 2010: 1-7; Işın 2014, 110).

bağın ve Leto'nun iki çocuğunu doğurmasıyla ilgili “doğuma yardım” mitinin bir kanıtı olabilir.⁹ Ancak yerel kültürlerdeki ritüeller ile ilgili yazılı kanıtlar bulunmadıkça, bu düşünceler de spekülasyondan öteye gidemeyecektir. Gerek kurtarma kazısı gerekse kaçakçılardan ele geçen eser grupları içindeki bakır alaşım heykelciklerin ise, hangi tanrı veya tanrıça için sunuldukları da aynı sebepler ile belirsiz kalacaktır.

2. Arpalık Tepe Adorant Heykelcikleri

Adorant sözcüğü, ulu bir varlığa hayranlık ve tapınım için vücutlarının duruşu veya uzuvlarıyla belirli bir eylemde bulunan kişileri tanımlamaktadır (Campbell, 2004: 65). Tanrısal varlıklarla iletişim kurma çabasında olan insanoğluna dair yegâne görsel kanıtlar sanat eserleridir ve insan şekilli olanlar Paleolitik Dönem'den beri üretilmişlerdir. Bu erken örneklerle ilgili genel kanı, Ana Tanrıça heykelciklerinde olduğu gibi, insan şekilli idollerin tanrıçaları ve tanrıları betimlediğidir (Brundle, 2013: 201-202; Ştefan 2006: 71). Ritüellerini bilemeyeceğimiz mistik inançlarla ilgili bu antropomorfik/insan şekilli figürlerin vücutlarında hareket görülmeye başlanmasından sonraki en belirgin ve yaygın görülen “gestus”ları ise havaya kaldırılmış selamlama pozisyonundaki ellerdir (Maringer, 1974: 215-216).¹⁰ Ege ve Akdeniz coğrafyasındaki kutsal alanlarda bulunan antropomorfik bronz adak heykelcikleri, temelleri iyice sağlamlaşmış olan Olympia dininin gereksinimleriyle, Girit¹¹, Kıbrıs¹² ve Mısır¹³ etkileşimleriyle bakır ve kalayın işleme tekniklerinin gelişmesini takiben Minos ve Erken Geometrik Dönemde ortaya çıkmışlardır (Langdon,1984: vi). Sanatın ve tekniğin evrilmesiyle de İberia'dan¹⁴ Anadolu'ya tüm Akdeniz havzasında görülen insansı figürler insan figürlerine dönüşmüşlerdir.

Minos uygarlığının ortadan kalkması ve Akhalar tarafından Olympia merkezli figürlerle yeni bir din oluşturulurken Grek coğrafyasının her bölgesinde yerel kültür için kutsal alanların ortaya çıkması gibi, Anadolu'da da yönetim merkezlerinden uzaklaşıldıkça yerel halkın

⁹ Hamile kadın figürinleri için bk. (Işın, 2015: 561, 570, Fig. 20–22); Apollo Mamblasenos ve Mater (Artemis?) arasındaki bağ için bk. (Işın, 2014: 115; Işın, 2015: 562) ve doğuma yardım mitinin detayları için ise bk. (Robertson, 1983: 144–145).

¹⁰ İnsanoğlu tanrıları kendisiyle sadece biçim/şekil olarak değil yaşam tarzı ile de özdeşleştirmiştir. Benzer örnekler için bk. (Versnel, 2011: 381, dn. 6).

¹¹ Girit örnekleri için bk. Davaras, 1992: 244, 257, No. 318; Koutroumpaki–Shaw, 1987: 371, Pl. 1; Langdon, 1999: 23; Nauman, 1976: 43, Taf. 9, 3, S22 (Erken Minos); 73–74, Taf. 31, P26 (Protogeometrikten geometriğe geçiş). Kythera'daki tepelerde bulunan kutsal alanlarda ele geçen bronz figürinlerin çoğunluğu birden fazla külte işaret etmektedir. Örnekler için bk. Sakellarakis, 1996: 92, Plate 19.

¹² Kıbrıs örnekleri için bk. (Reyes, 1992: 256, Plate 18, a).

¹³ Mısır örnekleri için bk. (Koutroumpaki–Shaw, 1987: 371–372).

¹⁴ MÖ 6. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanan İberia bronz figürinleri Fenike etkilidir. Konu ile alakalı kapsamlı bilgi için bk. Jimenez Avila, 2018: 199; Tykot ve diğ. 2002: 28, Fig. 2, No. 119 (Adorant).

ihtiyaçlarına binaen kendiliğinden oluşan temenoslarda yine yerel tanrı–tanrıçalara uygun ritüeller belirlenmiş olmalıdır (Langdon, 1987: 107). En erken buluntuları Arkaik döneme dek inen Arpalık Tepe kutsal alanında, 1000 yıllık bir süreçte kullanım gören alandaki kültürde inanç, ritüel ve adak eşyaları açısından değişimler olması kaçınılmazdır ve gerek 1987 gerekse 2008 yılında ele geçen buluntular bu değişimlerin getireceği farklılıklar ışığında değerlendirilmelidir.

Genellikle tanrılara ve tanrıçalara ait kutsal alanlarda bulunan bronz adak heykelcikleri içinde en yaygın grup olan, ayakta duran çıplak erkek heykelciklerinin kimlik veya işlevlerine dair tek atribüleri çıplak oluşları ve –Arpalık Tepe örnekleri özelinde– sağ ellerinin havaya kaldırılmış olmasıdır. Öne çıkan erkek cinselliği ve bazı benzer örneklerin Apollon kutsal alanlarında bulunmuş olması¹⁵, adakları sunanların sağlık veya üreme sorunlarına dair olumlu beklentilerini akla getirirse de figürlerin kimliğine dair bu varsayımlar kanıt azlığı nedeniyle spekülasyondan öteye geçemeyecektir (Langdon, 1984: 150). Sosyal bir varlık olan insan, sözsüz iletişimini varoluşuyla birlikte geliştirerek farklı coğrafyalarda sürekliliği olan, benzer vücut aksiyonlarıyla doğaüstü varlıklarla iletişim kurma çabasında olmuştur (Fögen, 2010: 17-18). Bu olgu göz önüne alındığında, yükseltilmiş sağ elin selam gestusu olarak alternatif bir ibadete işaret ettiği düşünülebilir (Işın, 2015: 557; Neumann, 1965: 79-80, Abb. 38-39).

Küçük buluntular değerlendirilirken, bronz heykelciklerin de büyük bronz veya mermer heykeller gibi tanınmış erken örneklerin replikaları olabilecekleri de göz önünde bulundurulmalıdır (Barr-Sharrar, 2017: 107; Sharpe, 2006: 5). Özellikle Roma döneminde yaygın olarak görülen küçük bronz heykelcikler, Klasik ve Helenistik dönemlerdeki heykellerden ikonografik ve stilistik olarak yoğun bir şekilde etkilenmişlerdir (Stähli, 2014: 133-134). Yine de, klasik heykeltraşinin öne çıkan örnekleriyle, ürünlerine kendi beceri ve yorumlarını da katan yerel sanatçılar elinden çıkmış küçük eserler arasında teknik veya stile dayalı benzerlikler bulmak oldukça zordur. Arpalık Tepe heykelciklerin yapım teknikleri incelendiğinde, hepsinin farklı kalıplarda, iki parçalı döküm tekniğiyle üretilmiş olduğu görülür¹⁶. İlginç olan nokta, figürlerin yan taraflarındaki kalıp izleri perdahla yok edilmesine rağmen, butlar içindeki bölümün yapışık olarak bırakılmış olmasıdır. Heykelciklerin duruş ve proporsiyonlarındaki benzerlik, kaba işlenmiş olanlarda bile seri üretimden kaynaklanan bir ustalık ve ölçülülük bulunduğu izlenimi vermektedir. Heykelciklerdeki izleyene verilen

¹⁵ Akla ilk gelen ve en tanınmış erken örnek, Boiotia’da bulunmuş olan ve Mantyklos tarafından Apollon’a adanan heykelciktir (Hill, 1939: 28, Fig. 4).

¹⁶ Figürin kalıp örneği için bk. (Bartus, 2014: 30, Fig. 2).

hakimiyet ve hitap duygusu öyle derindir ki, aynı duruş ve ifade tutarlılığını Octavianus Augustus'tan V. İlyiç Lenin'e dek birçok tanınmış tarihsel kişiliği betimleyen eserlerde görmek olasıdır (Minko, 2014: 101-102). Heykel sanatçıları etkileyen örneğin Orator veya L'Arringatore olarak bilinen Aulus Metellus'un MÖ 2. yy. sonuna tarihlenen bronz heykelini duruş ve ifade olarak adorant heykelciklerden ayıran tek fark giyimli olmasıdır (Corbeill, 2010: 450, Fig. 21.1; Fögen, 2010, 25, Fig. 2).

Dinsel figürlere ait küçük heykelcikler arkeolojik kazılarda sık rastlanan eserler olmalarına rağmen, kullanım alanları farklılık gösterebilmektedir¹⁷. İnançlı Romalıların evlerinin bir köşesinde bulunan ve küçük altınlar ile heykelcikler gibi kutsal eşyalarını sergileyerek rutin ibadetlerini gerçekleştirdikleri *sacrarium* veya *lararium*lar da çok ender bulunmaktadır (Kaufmann-Heinimann, 1983: 13, Abb. 6). Bu nedenlerle, kutsal alan veya yapılar dışındaki kontekstlerde bulunan her esere dinsel anlamlar yüklemeyip, üretildikleri dönemde de "sanat eseri" olarak kabul gördüklerini ve dekoratif amaçlarla da üretilmiş olabileceklerini göz ardı etmemek gereklidir (Sharpe, 2006: 4-5). Küçük bir hayvan heykelciği, vücut uzuvlarından birinin replikası, oyuncak, çingirak, kandil gibi sıradan bir nesne, kutsal bir kontekst içinde bulunduğu birden anlam değiştirerek, dinsel içerikli bir objeye dönüşebilmektedir. Üretildiği andaki kimlik veya işlevi ise, o nesneyi üreten ve kullanan topluluk bireyleri tarafından kendi sosyal ve dini sistemleri içinde anlamlandırıldığından, Hermes veya Herakles heykelciklerindeki gibi belirgin atribüleri¹⁸ olmadığına, kontekste göre anlam kazanan ya da anlamı değişen nesnelere yorumlamanın zorluğu ortaya çıkmaktadır (Orphanides, 1990: 45).

Tüm bu olgular yanında, birbirine çok yakın tepe yerleşimleri üzerindeki farklı tanrı ve tanrıçalara tapılan kutsal alanlarda ele geçen buluntular, antik dönemde adak sunu geleneğindeki yaygınlığın kanıtıdır. Hatta bazı durumlarda buluntuların çokluğu, inananların satın alma ihtiyacını karşılamak üzere kutsal alan yakınlarında dahi adak atölyeleri bulunabileceğini akla getirmektedir (Mattusch, 1995: 54). Bu durumda, bazı tiplerin kalıpla seri üretimi yerine, yerel sanatçıların sürekli değiştirdikleri kalıplarla kendi üretimlerini yapmış oldukları da düşünülebilir.

¹⁷ Figürinlerle ilgili kapsamlı bilgi için bkz. (Yücel, 2018); Anadolu'daki bakır alaşım heykelciklerle ilgili araştırmalar hakkında geniş bilgi için bk. (Lafli, 2016).

¹⁸ Hermes veya Herakles heykelciklerindeki belirgin atribüleri için bk. (Sharpe, 2006: 356, Fig. 64-65; 364, Fig. 79-80).

Kendilerini inandıkları tanrılarla özdeşleştiren ve onlara da insansı formlar veren ölümlülerin dilek ve istek içeren dualar ile sunu ve adak verme gerekliliğini ancak yerel inançlar ve şükran, beklenti ya da seyrek olarak korku gibi gerekçelerle açıklamak mümkündür (Depew, 1996: 229; Cook, 1903: 263). Adak sunuları içinde bazıları, örneğin bakır alaşım heykelcikler, seçkinlerin satın alabileceği pahalı nesnelere. Bu nedenle sunu olgusu, adakta bulunan kişinin kendini ifade edişi, dışavurumu, tinsel iletişim isteği, toplumsal statüsü veya ideolojik konseptler içeren karmaşık sosyal kavramlarla iç içedir (Araque Gonzales, 2012: 99; Osborne, 2004: 2; Ştefan 2006: 74; Vella Gregory, 2007: 23).

3. SONUÇ

Bu bağlamda değerlendirildiğinde sunu olgusuyla olan ilişkisi yadsınamaz olan Arpalık Tepe adorant heykelciklerinin bir kısmı 2015 yılında Işın tarafından adak grupları kapsamında ilk kez değerlendirilmiştir. Işın tarafından kaleme alınan üç bronz heykelcik bu makaleye konu olan diğer heykelcikler ile benzer şekilde çıplak olarak ve vurgulanan cinsel organlarıyla betimlenmiştir. Işın, figürlerinden birini erken Hellenistik dönem işçiliğini göz önünde bulundurarak ve özellikle saç stili sebebi ile Augustus dönemine tarihlendirmektedir (Işın, 2015: 558). Ancak diğer iki örneği son derece stilize olmaları ve özensiz işçilikleri nedeniyle tarihlendirme konusunda problemleri görse de Roma dönemine tarihlenmeleri gerekliliğinin vurgulamaktadır (Işın, 2015: 567, Fig. 5-7).

Dolayısıyla Işın'ın ilk değerlendirmeleri ve tüm bu anlatılar ışığında, Küçük Asya'da daha önce bronz heykel üreten herhangi bir atölyenin tespit edilememiş olması da göz önünde bulundurulurken Arpalık Tepe adorant heykelciklerinin yerel üretim olabileceği ifade edilebilir. Aynı şekilde tarihlendirmelerinin ise hem kontekst buluntu hem de benzer bronz heykelciklerin stilistik özellikleri değerlendirilerek Roma Dönemi gibi geniş bir tarih aralığında olabileceği ifade edilebilir.

4. KATALOG

Kısaltmalar: **Env.** Envanter; **y:** Yükseklik; **g:** Genişlik; **k:** Kalınlık. (Ölçüler cm.dir.)

Kat. No. 1

Malzeme: Bakır Alaşım

Müze Env. No: 2008/232

Ölçüleri: y: 11,5 g: 3,7 k: 1,5

Tanım: Dik duruşlu, çıplak ve erkeklik organı vurgulanmış adorant erkek heykelciği.

Tamamına yakını sağlam şekilde korunmuş olan heykelcik kalıp üretimi olup içi dolu döküm tekniği ile üretilmiştir. Kaidesiz olarak korunan eserin sağ ayağı bilekten itibaren kırık ve eksik; sağ el parmak uçlarında ise aşınmalar mevcuttur. Bakır içinde yer alan malahite bağlı olarak oluşan açık yeşil patina ve yüzey aşınmaları dışında deformasyonu yoktur. Figürinin sağ ve sol bacağına orantısız kalınlıkta olması ve sol kolun omuzdan dirseğe kadar olan pazı bölümünün vücuda yapışık oluşu üretim esnasında kaynaklanan kalıp hatasının bir sonucu olmalıdır. Narin ve kadınsı hatlara sahip çıplak gövdeli ve dik duruş ile betimlenen heykelciğin gövdesi ile orantılı başı hafifçe sağa dönüktür. Dolgun yanaklı oval yüz hatları ve iri bukleli saçları belirgin şekildedir. Sağ kol yere paralel olacak şekilde ileri uzatılmış ve dirsekten bükülerek dik açıyla yukarı kaldırılmıştır. Adorant pozisyonunu alan bu elin ayası karşıya bakmaktadır ve bakışlar kaldırılan sağ el istikametine yönelmiştir. Sol kol ise vücuda paralel olacak şekilde serbestçe aşağıya sarkıtılarak kalçaya bitişik olarak betimlenmiştir. Cinsel organı belirgindir. Sağ bacak dizden hafifçe bükülerek geride bırakılmıştır. Ağırlık dik duran sol bacak üzerindedir; sol ayak altında kaideye montaj için bir çıkıntı bırakılmıştır. Figürinin arka yüzü ise özensiz bir şekilde yalnızca sırt ve kalça oyukları hafif dış bükey eğim verilmiş bir kalıp ile şekillendirilmiştir.

Heykelcik bütünüyle değerlendirildiğinde esnek ve narin duruşu ile Apollon'u çağrıştırmaktadır. Özellikle Apollon betimlemelerinde görülen adorant pozisyon ise bu olasılığı güçlendirmektedir. Figür dolgun ve plastik yapısına karşın sert ve özensiz işçiliği sebebi ile erken örneklerden uzaklaşmaktadır. Her ne kadar adorant pozisyon daha erken tarihlerden

itibaren kullanılmaya başlanmış olsa da figürindeki kas işlenişi Erken İmparatorluk Çağ'ının bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Benzerleri: Işın 2015: fig. 5-6-7. (MÖ 1-MS 2. yy.); Neumann 1965: Abb. 38-39 (MÖ 5. yy.); Neugebauer 1921: abb. 23 (MÖ 5. yy.); Barr-Sharrar 1990: fig. 7 (MÖ 5. yy.)

Tarihleme: Roma Dönemi

Kat. No. 2

Malzemesi: Bakır Alaşım

Müze Env. No: 2008/233

Ölçüleri: y: 10,3 g: 4,2 k: 1,6

Tanım: Dik duruşlu, çıplak ve erkeklik organı vurgulanmış adorant erkek heykelciği.

Tüme yakını sağlam şekilde korunmuş olan figürün kalıp üretimi olup içi dolu döküm tekniği ile üretilmiştir. Ayaklarının altında kaideye montaj çıkıntıları bulunmaktadır ancak kaidesi korunmamıştır. Figürünün adorant pozisyonundaki sol kolu bilekten itibaren kırık ve eksiktir. Yüzeyde oluşan açık yeşil patina ve aşınmalar dışında deformasyonu yoktur. Kollar ve bacaklardaki oransızlıklar kaba bir işçilik ile yapılmış kalıp üretimi olduğunu göstermektedir. Kalın boyun göğüs doğrultusunda karşıya yönelmiş başla birleşmektedir. Yuvarlak ve dolgun yüz hafif kalkık bir çene ile bitmektedir. Bukleli saçlar, yüz hatları, gözler ve kulaklar belirgin şekilde işlenmiştir. Sağ kol yere paralel olacak şekilde ileri uzatılmış ve dirsekten bükülerek dik açıyla yukarı kaldırılmıştır. Sol kol ise vücuda yapışık ve dik olarak aşağı salınarak el kalça üzerine bitişik işlenmiştir. Sol el başparmağı belirgin bir biçimde ayrı olarak verilmiştir. Figür kalçadan dik inen sabit sağ bacağın üzerine ağırlığını vererek kalçadan sağa esnemiştir. Sol bacak ise hafifçe dizden bükülerek öne hareket etmiş ve gövdenin dengesi sağlanmıştır. Ancak bu hareket sonucunda gövde hala dik konumdadır ve olması gereken 'S' duruş tam olarak görülememektedir. Cinsel organı çıkıntı şeklinde işlenmiştir. Figürünün arkası

özensiz bir şekilde sadece sırt ve kalça oyukları hafif dış bükey eğim verilmiş bir kalıp ile şekillendirilmiştir.

Yerel üretim olması muhtemel olan eser özensiz işçiliğine rağmen sahip olduğu kadınsı vücut hatları ve adorant pozisyonu sebebi ile Tanrı Apollon olarak değerlendirilmelidir.

Benzerleri: Işın 2015: fig. 5-6-7. (MÖ 1-MS 2. yy.); Neumann 1965: Abb. 38-39 (MÖ 5. yy.); Neugebauer 1921: abb. 23 (MÖ 5. yy.); Barr-Sharrar 1990: fig. 7 (MÖ 5. yy.)

Tarihleme: Roma Dönemi

Kat. No. 3

Malzemesi: Bakır Alaşım

Müze Env. No: 2008/234

Ölçüleri: y: 8,7 g: 3,6 k: 1,6

Tanım: Dik duruşlu, çıplak ve erkeklik organı vurgulanmış adorant erkek heykelciği.

Genelde iyi korunmuş olan figürin kalıp üretimi olup içi dolu döküm tekniği ile üretilmiştir. Bilekten itibaren iki ayak da kırık ve eksiktir dolayısıyla kaidesi korunamamıştır. Figürünün adorant pozisyonundaki sağ kolu da dirsekten itibaren kırık ve eksiktir. Yüzeyde oluşan malahit korozyonu ve aşınmalar dışında deformasyonu yoktur.

Kalın boyunla biten baş ve bakış hafifçe sağa dönüktür. Saçlar kabarık ve dalgalıdır. Çizgisel detaylı belirgin saç dalgaları kulak üstü ve enseye dökülmektedir. Gözler ve burun belirgin, dudaklar dolgun, çene ise hafifçe kalkık işlenmiştir. Sağ kol yere paralel ileri uzatılmıştır ve muhtemelen adorant pozisyonundadır. Sol kol ise dirsekten hafifçe bükülerek geri çekilmiştir ve el kalça üzerine bilekten bitişik işlenmiştir. Sol eli yumruk şeklindedir aşınmalardan dolayı detay görülememektedir. Cinsel uzuv ile karın ve göğüs bölgesindeki kaslar aşınmış olmasına rağmen oldukça belirgindir. İki bacak da dizden hafifçe büküktür ancak

sağ bacak daha geride bırakılarak gövde ağırlığı sabit duran sağ bacak üzerine verilmiştir. Bu duruşa bağlı olarak baş boyundan sağa esnemiştir.

Çıplak naif görünüşlü bir erkek vücudu ve özellikle adorant pozisyonu heykelciğin Tanrı Apollon'a ait olma ihtimalini yükseltmektedir. Çalışma içinde incelenen diğer örneklerle benzer duruşu, narin fakat plastik yapısı sebebi ile Roma İmparatorluk Dönemi örneklerini andırmaktadır.

Benzerleri: Brileva 2012: 271, Kat. No. 56 (MÖ 3. yy); Sharpe 2016: figs. 88-89 (MÖ 4. yy); Işın 2015: fig. 5-6-7. (MÖ 1 - MS 2. Yy.); Barr-Sharrar 1990: fig. 7 (MÖ 5. yy.)

Tarihleme: Roma Dönemi

Kat. No. 4

Malzemesi: Bakır Alaşım

Müze Env. No: 2008/235

Ölçüleri: y: 7,6 g: 3,1 k: 1,5

Tanım: Dik duruşlu, çıplak ve erkeklik organı vurgulanmış adorant erkek heykelciği.

Figürin kalıp üretimi olup içi dolu döküm tekniği ile üretilmiştir. Sağ bacak bilekten itibaren, sol bacak ise diz üstünden itibaren kırık ve eksiktir. Figürünün sağ kolu pazıdan itibaren kırık ve eksiktir. Yüzeyde yoğun malahit korozyonu ve aşınmalar mevcuttur. Döküm artığı çapaklar bacaklar arasından alınmamıştır. Dolayısıyla bacaklar but hizasında bitişik şekildedir. Baş gövde ile orantılı şekilde işlenmiş ve sağ omuza doğru hafifçe dönüktür. Yüz hatları ve kulaklar belirgin, saçlar diğer örneklerde de olduğu gibi iri bukleler halindedir. Sağ kol hafifçe öne doğru uzatılarak adorant pozisyonunu almıştır. Sol kol ise dirsekten bükülerek geri çekilmiş ve el yumruk yapılarak bel üzerinde gövdeye bitleştirilmiştir. Cinsel organ belirgindir. Sağ bacak sabit ve gergin gövdenin ağırlığını taşıırken sol bacak hafif öne uzatılarak dizden bükülmüştür. Tamamen çıplak olan gövde atletik yapılıdır fakat kaslar abartılı işlenmemiştir. Heykelciğe arkadan bakıldığında kadınsı hatların vurgulandığı görülmektedir.

Duruş, kolların pozisyonu ve vücut hatlarındaki detaylar göz önünde bulundurulduğunda Kat. No.3 ile kuvvetli bir benzerlik içinde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla heykelcik adorant pozisyonu ile Tanrı Apollon'u temsil ediyor olmalıdır.

Benzerleri: Sharpe 2016: figs. 88-89 (MÖ 4. Yy.)

Tarihleme: Roma Dönemi

Kat. No. 5

Malzemesi: Bakır Alaşım

Müze Env. No: 2008/236

Ölçüleri: y: 6,5 g: 2,4 k: 1,3

Tanım: Dik duruşlu, çıplak ve erkeklik organı vurgulanmış adorant erkek heykelciği.

Kalıp üretimi olan figürin içi dolu döküm tekniği ile üretilmiştir. Tamamına yakını sağlam olarak korunan eserin sadece sağ bacağı bilekten itibaren kırık ve eksiktir. Yüzeyde malahit korozyonu ve yoğun aşınmalar mevcuttur. Oldukça kaba ve oransız işlenen heykelciğin vücudu ile orantısız başı kalın bir boyun ile gövdeye bağlanmaktadır. Saçlar ve yüz hatları aşınma nedeniyle belirsizdir. Orantısız kollar diğer örnekler ile aynı pozisyonda olup sağ kol omuzdan itibaren yere paralel olacak şekilde ileri uzatılmıştır ve adorant pozisyonundaki elin ayası karşıya bakmaktadır. Sol kol ise gövdeden orantısız bir şekilde açılarak aşağı inik ve el kalçaya bitişik işlenmiştir. Cinsel organ diğer adorant heykelciklerinde bir özelliği olacak şekilde belirgindir. Döküm artığı çapakların temizlenmediği bacaklar but hizasında bitişik gibi görülmektedir. Vücut ağırlığını taşıyan sağ bacak hafif önde, sol bacak ise dizden hafifçe bükülerek geride bırakılmıştır. Ancak heykelcik oldukça kaba ve orantısız işlendiği için bu hareketin vücutta yaratması gereken 'S' devinimi görülememektedir.

Benzerleri: Sharpe 2016: figs. 41-43 (MÖ. 2-3. Yy.); Neumann 1965: Abb. 38-39 (MÖ 5. yy.); Barr-Sharrar 1990: fig. 7 (MÖ 5. yy.)

Tarihleme: Roma Dönemi

REFERENCES / KAYNAKLAR

- Araque Gonzales, R. (2012). Sardinian bronze figurines in their Mediterranean Setting. *Praehistorische Zeitschrift*, 87(1), 83-109.
- Barr-Sharrar, B. (1990). How important is provenance? Archaeological and stylistic questions in the attribution of ancient bronzes. In J. Walsh (Eds.), *Small bronze sculpture from the ancient world: papers delivered at a symposium/organized by the departments of Antiquities and Antiquities Conservation and held at the J. Paul Getty Museum*. California: Getty Museum.
- Barr-Sharrar, B. (2017). Assertions by the portable: What can bronze statuettes tell us about major classical sculpture? In J. M. Daehner, K. Lapatin & A. Spinelli (Eds.), *Artistry in bronze, The Greeks and their legacy, XIXth international congress on ancient bronzes*. Los Angeles.
- Bartus, D. (2014). A new roman terracotta mould for lead mercurius figurines from Brigieto. *Aets and Crafts over the Passage of The Times, (from the Bronze Age to Late Antiquity), Organized on the occasion of the 20th anniversary of Trnava University and the 15th anniversary of Department of Classical Archaeology*, Pezinok, 19-21 October 2012, Anodos 11, 2011 (2014), 29-36.
- Brandt, H. (1992). *Gesellschaft und wirtschaft pamphyliens und pisidiens in altertum*. Bonn: Dr Rudolf Habelt GmbH.
- Brileva, Olga A. (2012). Ancient bronze anthropomorphic figurines of caucasus. *Proceedings of the ICEA 2010 Tire 2ND International Congress of Eurasian Archaeology East Anatolian and Caucasian Bronze Age Cultures*, Edited by A. Semih Güneri, 1-5 March 2010, Tire, İzmir, Türkiye, 2013.
- Brundle, L. (2013). The body on display: Exploring the role and use of figurines in early Anglo-Saxon England. *Journal of Social Archaeology*, 13(2), 197-219.
- Campbell, L. M. (2005). Anthropomorphic and zoomorphic figurines of the Eastern Mediterranean. *Iris: The Journal of the Classical Association of Victoria*, 18, 65-72.
- Cook, A. B. (1903). Greek votive offerings. *Folklore*, 14(3), 260-291.
- Corbeill, A. (2010). *The republican body*. R. Morstein-Marx and N. Rosenstein (Eds.), Oxford: Blackwell.
- Davaras, C. (1992). *Minoan and Greek civilization from the Mitsotakis collection*. Athens.
- Depew, M. (1997). Reading Greek prayers. *Classical Antiquity*, 16(2), 229-258.
- Fögen, T. (2010). Sermo corporis: Ancient reflections on gestus, vultus and vox. In T. Fögen & M. M. Lee (Eds.), *Bodies and boundaries in Graeco-Roman antiquity*. Berlin: De Gruyter.
- Frothingham, A. L. (1911). Medusa, Apollo, and the Great Mother. *AJA*, 15(3), 349-377.
- Hill, D.K. (1939). One of the earliest Greek bronze statuettes. *The Journal of the Walters Art Gallery*, 2, 24-35.
- Işın, G. (2006). Yumaklar Arpalıktepe küçük buluntuları: Ön Rapor. *AST*, 23(2), 125-134.
- Işın, G. (2010). The great god mamblasenos/Apollo. *Bollettino di Arhaeologia on line Volume Speciale, D(D1)*, 1-7.
- Işın, G. (2014). The Sanctuaries and the cult of Apollo in Southern Pisidia. *Anadolu/Anatolia*, 40, 109-126.
- Işın, G. (2015). Terracotta figurines from Arpalık Tepe in Pisidia: Apollon and the Great Mother goddess in a Cave Sanctuary. *Figurines de terre cuite en Méditerranée grecque et romaine, Colloque international, 2-6 June 2007/İzmir, 2- Iconographie et contextes, BCH Suppl. 54*, 555-570.

- Jimenez Avila, J. (2018). Phoenician male bronze figurines: New evidence from Huelva and Southern Spain. *Folia Phoenica*, 2, 199-201.
- Kaufmann-Heinimann, H. (1983). *Römische Bronzestatuetten aus Augst und Kaiseraugst*. Augst: Amt für Museen und Archäologie des Kantons Basel-Landschaft.
- Koutroumpaki-Shaw, M. (1987). A bronze figurine of a man from The Sanctuary at Kommos, Crete. *Eilapini*, 5(54), 371-382.
- Lafli, E. (2016). Roman bronze figurines in the Museum of Ödemiş. *Mediterranean Archaeology*, 28(29), 117-124.
- Langdon, S. H. (1984). *Art, religion, and society in the Greek geometric period: Bronze anthropomorphic votive figurines* (Doctoral thesis). Indiana University, Indiana.
- Langdon, S. H. (1987). Gift exchange in the geometric sanctuaries. *Boreas*, 15, 107-113.
- Langdon, S. H. (1999). Figurines and social change: Visualizing gender in Dark Age Greece. In L. N. Wicker & B. Arnold (Eds.), *From the ground up: Beyond gender theory in archaeology, proceedings of the fifth gender and archaeology conference* (pp. 23-29), BAR 812.
- Lenger, D. S. (2011). Arpalık Tepe Mağarası Kutsal Alanı'ndan sikkeler. *MJH*, 1(2), 145-149.
- Maringer, J. (1979). Adorants in prehistoric art: Prehistoric attitudes and gestures of prayer. *Numen*, 26(2), 215-230.
- Mattusch, C. C. (1995). Two bronze herms: Questions of mass production in antiquity. *Art Journal*, 54(2), 53-59.
- Minko, S. A. (2014). The image of the leader in the art of socialist realism and its transformation in the works of sots and masters. *Texts*, 4, 96-107.
- Mitchell, S. (1991). The Hellenization of Pisidia. *Meditarch*, 4, 119-45.
- Naumann, U. (1976). *Subminoische und protogeometrische Bronzeplastik auf Kreta*. AM Suppl. 6. Berlin.
- Neugebauer, K. A. (1921). *Antike Bronzestatuetten*. Berlin: Schoetz [and] Parrhysius.
- Neumann, G. (1965). *Gesten und Gebärden in der griechischen Kunst*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Orphanides, A. G. (1990). The meaning and the function of the Bronze Age Terracotta Anthropomorphic Figurines from Cyprus. *Report of The Department of Antiquities of Cyprus*, 1(2), 45-50.
- Osborne, R. (2004). Hoards, votives, offerings: The Archaeology of the dedicated object. *World Archaeology*, 36(1), 1-10.
- Reyes, A. T. (1992). The anthropomorphic bronze statuettes of Archaic Idalion, Cyprus. *The Annual of the BSA*, 87, 243-257.
- Robertson, N. (1983). Greek ritual begging in aid of women's fertility and childbirth. *Transactions of the American Philological Association*, 113, 143-169.
- Sakellarakis, Y. (1996). Minoan religious influence in the Aegean: The case of Kythera. *The Annual of the British School at Athens*, 91, 81-99.
- Sharpe, H. F. (2006). *From Hieron and Oikos: The religious and secular use of hellenistic and Greek imperial bronze statuettes* (Doctoral thesis). Indiana University, Indiana.

Stähli, A. (2014). Roman bronze statuettes: Copies of Greek sculpture? In S. Ebbinghaus (Ed.), *Ancient bronzes through a modern lens, introductory essays on the study of ancient Mediterranean and near eastern bronzes* (pp. 133-146).

Ştefan, C. (2006). Several points of view regarding the interpretation of anthropomorphic figurines. *Peuce S. N. III-V*, 71-76.

Tykot, R.H., Prados Torreira, L. & Balmuth, M. S. (2002). Iberian bronze figurines: Technological and stylistic analysis. *From the Parts to the Whole, Acta of the 13th International Bronze Congress, 28th May–1st June 1996*, (C. C. Mattusch, A. Brauer & S. E. Knudsen Eds.), *JRA Suppl.* 39, 27-30.

Vella Gregory, I. (2007). Thinking through the body: The use of images as a medium of social expressions. *Journal of Mediterranean Studies*, 17(1), 23-46.

Versnel, H. S. (2011). *Coping with Gods*. Leiden-Boston: Brill.

Yücel, Ç. (2018). Tarih öncesi insan biçimli figürinler hakkında genel bir değerlendirme. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 228-239.